

TƯ TƯỞNG V.I.LÊNIN VỀ NHÀ NƯỚC KIỂU MỚI VÀ SỰ VẬN DỤNG TRONG XÂY DỰNG, HOÀN THIỆN NHÀ NƯỚC PHÁP QUYỀN XÃ HỘI CHỦ NGHĨA VIỆT NAM HIỆN NAY

TS VŨ ANH TUẤN

Học viện Chính trị khu vực III

Ngày nay, khi thế giới đang có những biến đổi mạnh mẽ và phức tạp, vì những lý do khác nhau, chủ nghĩa Mác - Lênin nói chung, tư tưởng Lênin về nhà nước kiểu mới nói riêng, đang đứng trước những thách thức cả về lý luận lẫn thực tiễn. Trong bối cảnh đó, đã xuất hiện những câu hỏi lớn: phải chăng trong thời đại hiện nay, tư tưởng Lênin về nhà nước kiểu mới - nhà nước xã hội chủ nghĩa (XHCN) - đã bị thực tiễn vượt qua hoặc không còn phù hợp với những nhà nước XHCN còn lại? Việt Nam sẽ tiếp nhận được những chỉ dẫn gì từ tư tưởng Lênin nói riêng, chủ nghĩa Mác nói chung, trong tiến trình xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền XHCN trong giai đoạn mới?

1. Tư tưởng Lênin về nhà nước kiểu mới

Ở mức độ khái quát, tư tưởng Lênin về nhà nước kiểu mới được thể hiện thông qua một số luận điểm chủ yếu sau đây:

Thứ nhất, từ thực tiễn tổ chức và hoạt động của Chính quyền Xô viết sau Cách mạng Tháng Mười thành công, Lênin đã rút ra kết luận: xây dựng nhà nước kiểu mới là đòi hỏi tất yếu để cách mạng vô sản ở nước Nga đi tới thành công trong chặng đường tiếp theo. Kết luận đó bắt nguồn từ các lý do:

Một là, sau một thời gian tồn tại và hoạt động không lâu, Lênin nhận thấy nhà nước Xô viết đã bộc lộ nhiều hạn chế về tổ chức và hoạt động: bộ máy công kênh, hoạt động trì trệ, quan liêu, phong cách làm việc cũ, thiếu tính chuyên nghiệp, thiếu óc sáng

tạo... Để khắc phục căn cơ tình trạng đó, Lênin đã khẳng định phải một *nhà nước kiểu mới* ở nước Nga và cho cả Liên bang Xô viết: “Bây giờ... sẽ thiết lập nên một kiểu nhà nước mới chưa từng thấy trong lịch sử, một nhà nước thể theo ý chí của cách mạng mà có nhiệm vụ quét sạch khỏi mặt đất mọi sự bóc lột, mọi bạo lực, mọi sự nô dịch”¹.

Hai là, xây dựng nhà nước kiểu mới còn nhằm bảo vệ vững chắc thành quả của Cách mạng Tháng Mười Nga vì đó không chỉ là thắng lợi của riêng nước Nga Xô viết mà còn là thắng lợi chung của phong trào cộng sản và công nhân quốc tế. Đó là nhà nước chuyên chính vô sản (nhà nước XHCN) với hai chức năng cơ bản: chức năng trấn áp và chức năng tổ chức xây dựng xã hội mới. Vì vậy, việc cải tổ, đổi mới chính quyền Xô viết trở thành một nhà nước kiểu mới được tổ chức khoa học, hoạt động có hiệu lực, hiệu quả trở thành vấn đề “rất khẩn thiết” ở nước Nga và toàn thể Liên bang Xô viết.

Thứ hai, để xây dựng nhà nước kiểu mới, Lênin đã chỉ ra những nguyên tắc cơ bản, trọng yếu, đó là:

Nhà nước kiểu mới phải đặt dưới sự lãnh đạo của Đảng Cộng sản. Đó là một đảng kiểu mới, đại diện chân chính cho giai cấp vô sản và toàn thể nhân dân lao động, có tính quốc tế vô sản. Bảo đảm sự lãnh đạo của Đảng đối với Nhà nước cũng chính là đảm bảo bảo mọi hoạt động của Nhà nước phải định hướng chủ nghĩa xã hội (CNXH), phục vụ lợi ích của giai cấp công nhân và nhân dân lao động. Bởi vì, “nếu không có sự thống trị của giai cấp vô sản

trong nhà nước thì cũng không thể nói đến chủ nghĩa xã hội được”².

Cải cách bộ máy nhà nước theo hướng lựa chọn khâu đột phá, trọng điểm theo nguyên tắc “thà ít mà tốt”. Bằng cách đó, Lênin đã ưu tiên đổi mới hoạt động của các cơ quan đầu não của bộ máy nhà nước; đề xuất hợp nhất Bộ dân ủy thanh tra công nông (thuộc cơ quan chính phủ) với Ban kiểm tra trung ương (thuộc cơ quan đảng) nhằm tránh sự chồng chéo về chức năng, nhiệm vụ, thực hiện tinh giản bộ máy. Theo Người: “Tại sao... lại không thừa nhận là có thể hợp nhất một cách độc đáo bộ máy kiểm tra của đảng với bộ máy kiểm tra của chính quyền?... tôi tin rằng sự hợp nhất ấy là điều đảm bảo duy nhất cho một hoạt động có kết quả”³. Việc đổi mới, cải cách bộ máy nhà nước, nhất là ở các cơ quan đầu não phải bảo đảm nguyên tắc “thà ít mà tốt” với đội ngũ công chức “vừa hồng vừa chuyên”.

Xây dựng nền pháp quyền trong nhà nước kiểu mới để tổ chức và quản lý xã hội bằng một hệ thống pháp luật khoa học, hiện đại, khả thi. Với Lênin, đó là yêu cầu khách quan, cấp bách vì rằng: “Nếu không rơi vào không tưởng thì không thể nghĩ rằng sau khi lật đổ chủ nghĩa tư bản, người ta sẽ tức khắc có thể làm việc cho xã hội mà không cần phải có tiêu chuẩn pháp quyền nào cả”⁴. Lênin đã tập trung cụ thể hóa các tiêu chuẩn pháp quyền trong nhà nước kiểu mới bằng lý luận và thực tiễn về pháp chế XHCN được thực hiện ở nước Nga và Liên bang Xô viết lúc đó với những nguyên tắc cơ bản: nguyên tắc đảm bảo tính thống nhất của pháp chế trong phạm vi toàn quốc “Pháp chế không thể là pháp chế của tỉnh Caluga hoặc tỉnh Cadan được mà phải là pháp chế duy nhất cho toàn nước Nga và cho cả toàn thể Liên bang các nước cộng hòa Xô viết nữa”⁵; nguyên tắc tuân thủ pháp luật là yêu cầu bắt buộc chung, không có ngoại lệ; nguyên tắc kiểm tra việc tuân thủ pháp luật thường xuyên; xử lý vi phạm pháp luật nghiêm minh.

Phải xây dựng cơ chế kiểm soát quyền lực nhà nước nhằm rà soát, kiểm tra hoạt động của các cơ quan nhà nước theo yêu cầu hiệu lực, hiệu quả; trong sạch, vững mạnh. Người cho rằng đó là cách thức tối ưu khắc phục tình trạng độc đoán, chuyên quyền, hoặc lợi dụng chức vụ, quyền hạn để làm những điều có hại cho nhà nước, cho xã hội.

Theo Người, để kiểm soát tốt quyền lực nhà nước cần thực hành dân chủ rộng rãi, thu hút đông đảo nhân dân tham gia quản lý nhà nước, giám sát hoạt động của bộ máy nhà nước để thực sự phục vụ nhân dân, bởi lẽ: “Nếu quyền lực chính trị trong nước nằm trong tay một giai cấp có quyền lợi phù hợp với quyền lợi của đa số, thì mới có thể thực hiện việc điều khiển công việc quốc gia thực sự theo đúng nguyện vọng của đa số”⁶.

Kiên quyết đấu tranh chống quan liêu, tham nhũng trong bộ máy nhà nước. Với con mắt thực tế, tinh tường, Lênin đã nhìn thấy và cảnh báo tình trạng quan liêu, “đục nước béo cò” trong bộ máy đảng và nhà nước “... là do những phần tử quan liêu đáng yêu của chúng ta cố ý làm lây sang chúng ta, với hy vọng là có nhiều dịp buông câu trong đám nước đục...”⁷. Bởi vậy, kiên quyết đấu tranh chống chủ nghĩa cơ hội, chống quan liêu và tham nhũng trở thành những nhiệm vụ cấp bách để bảo vệ chính quyền Xô viết non trẻ và xây dựng một nhà nước kiểu mới.

Như vậy, tư tưởng Lênin về nhà nước kiểu mới - Nhà nước XHCN - cho dù là sản phẩm cách đây đã hơn 100 năm nhưng vẫn phù hợp với hoàn cảnh hiện tại, có giá trị soi sáng, chỉ dẫn những người cộng sản, những nhà nước XHCN còn lại trên thế giới, nhất là với Việt Nam. Đó là lý do để chúng ta tiếp tục kiên định với tư tưởng Lênin nói riêng, chủ nghĩa Mác - Lênin nói chung để thực hiện thành công mục tiêu xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam trong điều kiện mới.

2. Vận dụng tư tưởng Lênin trong xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam trong tình hình mới

2.1. Trước hết, từ tính tất yếu phải xây dựng nhà nước kiểu mới của Lênin, cần khẳng định rằng quan điểm của Đảng Cộng sản Việt Nam về *xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam là phù hợp với sự vận động của cách mạng nước ta trong thời kỳ đổi mới và hội nhập quốc tế*. Về nguyên tắc, nhà nước XHCN phải trở thành nhà nước pháp quyền để chứng minh nó là kiểu nhà nước tiên tiến nhất trong lịch sử nhân loại. Ở Việt Nam, đó là sự phát triển tất yếu của nhà nước dân chủ nhân dân đến nhà nước pháp quyền XHCN

trong tiến trình cách mạng của thời kỳ đổi mới và hội nhập quốc tế.

Vì lẽ đó, Hội nghị đại biểu toàn quốc giữa nhiệm kỳ khoá VII (1 - 1994) đã khẳng định một trong 8 nhiệm vụ quan trọng là “xây dựng nhà nước pháp quyền Việt Nam của nhân dân, do nhân dân, vì nhân dân”. Từ đó đến nay, nhất là ở Đại hội lần thứ XIII, Đảng ta vẫn kiên định quan điểm này với những bổ sung để làm giàu thêm nội hàm của khái niệm Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam bằng sự kết hợp hài hoà, hợp lý các giá trị phổ quát toàn cầu với những giá trị đặc thù của dân tộc. Quan điểm đó hoàn toàn có căn cứ lý luận và thực tiễn khoa học chứ không phải là sản phẩm của sự “ngẫu hứng chính trị” hay việc “ăn theo” mô hình nhà nước pháp quyền tư sản như một số luận điệu sai trái, thù địch đã xuyên tạc, vu cáo.

2.2. *Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam mang bản chất của giai cấp công nhân trên cơ sở liên minh với giai cấp nông dân và đội ngũ trí thức, là nhà nước của dân, do dân, vì dân; mọi quyền lực nhà nước bắt nguồn từ quyền lực của nhân dân, phụng sự cho mục tiêu “dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng, văn minh”.* Trong bản chất của Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam, tính xã hội (phục vụ xã hội) là bệ đỡ vững chắc cho tính giai cấp (thống trị giai cấp). Điều này đúng với nhận định: “Ở khắp nơi, chức năng xã hội là cơ sở của sự thống trị chính trị; và sự thống trị chính trị cũng chỉ kéo dài chừng nào nó (nhà nước) còn thực hiện chức năng xã hội đó của nó”⁸. Như vậy, trong thời kỳ mới, Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam phải thực hiện tốt chức năng tổ chức, quản lý xã hội chính là tiền đề vững chắc để tăng cường tính giai cấp của mình.

Cùng với đó, tiếp tục xây dựng và hoàn thiện nền dân chủ XHCN để nhà nước pháp quyền Việt Nam thực sự là của dân, do dân, vì dân. Về điều này, cần luôn nhớ lời nhắc nhở, cảnh tỉnh của C.Mác trong tác phẩm *Phê phán cương lĩnh Gotha*, 1873 của ông, đại ý: *dù có ghép từ nhân dân với từ nhà nước đến một nghìn lần thì người ta cũng không làm cho vấn đề nhích thêm được một chút nào.* Đồng thời, trong bối cảnh hiện nay, không thể mơ hồ và buông lơi thực hiện chức năng chuyên

chính của nhà nước pháp quyền XHCN. Chỉ có điều cần lưu ý, trong Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam, đó sẽ là một nền chuyên chính pháp quyền XHCN được thực hiện bằng công cụ chủ yếu là pháp luật, kỷ cương trên nền tảng dân chủ của đa số và bảo đảm quyền con người, quyền công dân ngày càng tốt hơn.

2.3. *Xây dựng nền pháp quyền XHCN theo định hướng: hoàn thiện hệ thống pháp luật; tăng cường pháp chế XHCN, quản lý xã hội bằng pháp luật đồng thời, coi trọng giáo dục, nâng cao đạo đức XHCN; đảm bảo các quyền con người ngày càng hiệu quả.* Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam được tổ chức và hoạt động trên cơ sở thượng tôn Hiến pháp, pháp luật và quyền con người. Do vậy, tiếp tục xây dựng và hoàn thiện hệ thống pháp luật “dân chủ, công bằng, nhân đạo, đầy đủ, kịp thời, đồng bộ, thống nhất, công khai, minh bạch, ổn định, khả thi, dễ tiếp cận, đủ khả năng điều chỉnh các quan hệ xã hội, lấy quyền và lợi ích hợp pháp, chính đáng của người dân, tổ chức, doanh nghiệp làm trung tâm, thúc đẩy đổi mới sáng tạo”⁹ đến năm 2030, định hướng đến năm 2045 là nhiệm vụ quan trọng hàng đầu. Trên cơ sở đó, Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam thực hiện chức năng quản lý xã hội bằng pháp luật và bằng sự kết hợp hài hòa, hợp lý giữa pháp luật với đạo đức, các quy phạm xã hội khác trong quản lý. Đây là quan điểm rất đáng lưu ý nhằm khắc phục xu hướng tuyệt đối hóa pháp luật, không nhận thấy vai trò hỗ trợ quan trọng thậm chí, có thể thay thế pháp luật, của văn hóa, đạo đức, tập quán trong quản lý phát triển xã hội. Đây chính là quan điểm kế thừa và vận dụng tính dân tộc trong xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền XHCN ở Việt Nam hiện nay.

Trên nền tảng đó, tôn trọng, bảo đảm, bảo vệ quyền con người phải được xem là mục tiêu và động lực của Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam. C.Mác đã nhắc nhở: “Dưới chế độ dân chủ, không phải con người tồn tại vì luật pháp, mà luật pháp tồn tại vì con người; ở đây sự tồn tại của con người là luật pháp...”¹⁰. Đó là cơ sở để Đảng Cộng sản Việt Nam khẳng định: “Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam tổ chức và hoạt động theo Hiến pháp và pháp luật, quản lý xã hội bằng Hiến pháp

và pháp luật, đồng thời coi trọng giáo dục, nâng cao đạo đức xã hội chủ nghĩa;... lấy con người là trung tâm, mục tiêu, chủ thể và động lực phát triển đất nước; Nhà nước tôn trọng, bảo đảm, bảo vệ quyền con người, quyền công dân... Gắn kết chặt chẽ giữa xây dựng pháp luật với tổ chức thi hành pháp luật”¹¹.

2.4. *Cải cách bộ máy nhà nước theo hướng tinh gọn, hoạt động hiệu lực, hiệu quả, có đội ngũ cán bộ, công chức, viên chức ngang tầm nhiệm vụ trong tình hình mới.* Theo đó, tiếp tục xây dựng Quốc hội thực sự là cơ quan đại biểu cao nhất của Nhân dân, là cơ quan quyền lực nhà nước cao nhất; bảo đảm Quốc hội thực hiện tốt chức năng lập pháp, quyết định các vấn đề quan trọng của đất nước, giám sát tối cao đối với hoạt động của Nhà nước.

Tiếp tục đổi mới tổ chức và hoạt động của Chính phủ, chính quyền địa phương theo hướng tinh gọn, hoạt động hiệu lực, hiệu quả; giảm hợp lý số lượng các bộ, cơ quan ngang bộ và cơ quan chuyên môn thuộc ủy ban nhân dân cấp tỉnh, cấp huyện. Đổi mới quản trị quốc gia theo hướng hiện đại, hiệu lực, hiệu quả, tập trung quản lý phát triển; bảo đảm thượng tôn Hiến pháp và pháp luật, nâng cao tính minh bạch, trách nhiệm giải trình và sự tham gia của người dân.

Nâng cao hiệu quả cải cách tư pháp bằng việc hoàn thiện thể chế về tư pháp nhằm đổi mới tổ chức và hoạt động của Tòa án nhân dân, Viện kiểm sát nhân dân, cơ quan thi hành án, các cơ quan hỗ trợ tư pháp để bảo đảm, tôn trọng và bảo vệ quyền con người, quyền công dân phù hợp với tình hình mới.

Xây dựng và nâng cao chất lượng đội ngũ cán bộ, công chức, viên chức trong bộ máy nhà nước ngang tầm với yêu cầu của nhiệm vụ, thẩm quyền trong giai đoạn mới. Đồng thời, cung cấp đủ những điều kiện để các cơ quan nhà nước, đội ngũ cán bộ, công chức, viên chức thực hiện nhiệm vụ thuận lợi.

2.5. *Xây dựng cơ chế kiểm soát quyền lực nhà nước, kiên quyết, kiên trì đấu tranh chống tham nhũng, lãng phí, tiêu cực.* Để vận dụng phù hợp chỉ dẫn của Lênin về vấn đề này vào điều kiện của Việt Nam hiện nay, cần lưu ý mấy vấn đề: i) Nhận thức rõ những thế mạnh và những hạn chế của cơ chế kiểm soát bên trong và cơ chế kiểm soát bên

ngoài để sử dụng hợp lý; ii) Đề cao và tuân thủ chặt chẽ, nghiêm minh cơ chế *tự kiểm soát* của các cơ quan nhà nước và cán bộ, công chức, viên chức vì đây là cơ chế rất quan trọng, điều kiện quyết định hiệu lực, hiệu quả của 2 cơ chế trên; iii) Tiếp tục hoàn thiện thể chế và thiết chế của bộ máy nhà nước theo hướng tinh gọn, đúng chức năng, nhiệm vụ, thẩm quyền, hoạt động hiệu lực hiệu quả; iv) Hoàn thiện quy định về phân cấp, phân quyền và trách nhiệm của người đứng đầu cơ quan, địa phương trong bộ máy nhà nước.

Cùng với đó, tăng cường hiệu lực, hiệu quả của công cuộc đấu tranh phòng và chống tham nhũng, tiêu cực theo quan điểm kiên quyết, kiên trì; phòng ngừa là cơ bản, ngăn chặn tốt để đẩy lùi từng bước. Mục tiêu đó chỉ có thể thực hiện được trên cơ sở quyết tâm chính trị cao và sự tham gia rộng rãi và có hiệu quả của các chủ thể trong toàn xã hội; xây dựng và hoàn thiện các thể chế và thiết chế có liên quan; kết hợp hài hòa giữa kiểm soát quyền lực nhà nước, phòng chống tham nhũng, lãng phí, tiêu cực với phát triển kinh tế - xã hội và hội nhập quốc tế.

Tư tưởng Lênin là một bộ phận hợp thành quan trọng của chủ nghĩa Mác - Lênin về nhà nước kiểu mới - nhà nước XHCN - đang và sẽ là nền tảng tư tưởng, lý luận và hoạt động thực tiễn trong tiến trình xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam. Để vận dụng phù hợp trong điều kiện, hoàn cảnh mới, đòi hỏi phải nghiên cứu kỹ lưỡng để nhận thức đúng những giá trị cần tiếp tục khẳng định, kế thừa; những giá trị cần phải phát triển và những giá trị trước đây đúng nhưng hiện nay, đã bị thực tiễn bỏ qua.

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. V.I. Lênin: *Toàn tập*, Nxb CTQG - ST, H, 2006, t. 45, tr. 345; t. 36, tr. 368; t. 45, tr. 453; t. 33, tr. 116; t. 45, tr. 232; t. 34, tr. 52; t. 45, tr. 453,

8, 10. C. Mác và Ph. Ăng-ghen: *Toàn tập*, Nxb CTQG, H, 1995, t. 20, tr. 253; 2022, t. 1, tr. 350.

9, 11. Đảng Cộng sản Việt Nam: *Hội nghị lần thứ 6 Ban Chấp hành Trung ương khoá XIII, Nghị quyết số 27-NQ/TW về tiếp tục xây dựng, hoàn thiện Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam trong giai đoạn mới.*